

КОНСТИТУЦІЙНЕ СУДОЧИНСТВО: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

CONSTITUTIONAL PROCEEDINGS: WORLD EXPERIENCE AND ITS SIGNIFICANCE FOR UKRAINE

Пацурківський П.П., студент I курсу

Інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті зроблено спробу з'ясувати значимість світового досвіду організації конституційного судочинства для української конституційної практики. З'ясовано необхідність узгодження практики конституційного судочинства з європейськими традиціями та стандартами. Метою статті визначено необхідність виокремлення позитивних аспектів світового досвіду конституційного судочинства та конституційного контролю для запровадження його до вітчизняної практики.

Наголошено на значенні конституційного судочинства та двох тенденціях його розвитку: з однієї сторони, домінування тенденцій універсалізації розвитку інституту конституційного судочинства у світі, а з іншої – варіативність цієї практики, націлена на врахування національних особливостей держав.

Особлива увага приділена з'ясуванню відмінностей європейської та американської моделей конституційного судочинства як термінологічного, так і принципового характеру. Акцентовано на виокремленні факту процесу взаємопроникнення європейської та американської моделей конституційного судочинства в багатьох країнах світу, стирання між ними основних відмінностей, зумовлених зближенням правових засад функціонування громадянського суспільства.

Європейська модель конституційного судочинства пов'язана з діяльністю спеціально створеного органу конституційного контролю, що не належать до системи правосуддя держави. Виокремлено її позитивні (можливість забезпечення судочинства кращими представниками конституційно-правової доктрини, здатність приймати виважені рішення) та негативні риси (експертний стиль, надмірна завантаженість справами, відсутність реальної можливості здійснення конституційного контролю).

Американська модель конституційного контролю пов'язується з діяльністю органів загального судочинства за централізованим чи децентралізованим принципом. Вона розглядається як наближена до нормотворчого процесу, така, що містить протидію прийняття свавільних рішень та є пристосованою грати роль «імунної» системи держав.

Значна увага приділена аналізу висновків Європейської комісії за демократією через право про природу і функції конституційного судочинства та впровадження прецедентної практики Європейського Суду з прав людини Конституційним Судом України.

На основі аналізу рішень Конституційного Суду України, заснованих на прецедентній практиці ЄСПЛ, зроблено висновок про змогу використовувати світовий досвід із метою подолання прогалів у здійсненні конституційного судочинства.

Ключові слова: Конституція, конституційне судочинство, американська модель, європейська модель, рішення ЄСПЛ, права людини.

The article attempts to clarify the significance of the world experience in the organization of constitutional proceedings for Ukrainian constitutional practice. The need to bring the practice of constitutional justice to European traditions and standards has been clarified. The purpose of the article is to determine the need to highlight the positive aspects of the world experience of constitutional justice and constitutional control for its introduction into domestic practice.

Emphasis is placed on the importance of constitutional justice and two trends in its development – on the one hand the dominance of trends of universalization of the institution of constitutional justice in the world, and on the other – the variability of this practice aimed at taking into account national characteristics.

Particular attention is paid to clarifying the differences between the European and American models of constitutional justice, both terminological and principled. Emphasis is placed on highlighting the fact of the process of interpenetration of European and American models of constitutional justice in many countries, erasing the main differences between them, due to the convergence of legal principles of civil society.

The European model of constitutional justice is associated with the activities of a specially created body of constitutional review, which do not belong to the state justice system. Its positive features (the possibility of providing the judiciary with the best representatives of the constitutional and legal doctrine, the ability to make informed decisions) and negative features (expert style, excessive workload, lack of real possibility of constitutional review) are highlighted.

The American model of constitutional control is associated with the activities of the general judiciary on a centralized or decentralized basis. It is seen as close to the rule-making process, one that contains opposition to arbitrary decision-making and is adapted to play the role of the "immune" system of states.

Considerable attention is paid to the analysis of the conclusions of the European Commission on Democracy through the law on the nature and functions of constitutional justice and the implementation of the case law of the European Court of Human Rights by the Constitutional Court of Ukraine.

Based on the analysis of the decisions of the Constitutional Court of Ukraine, based on the case law of the European Court of Human Rights, a conclusion was made about the possibility of using international experience to overcome gaps in the implementation of constitutional proceedings.

Key words: Constitution, constitutional justice, American model, European model, ESPL Decision, Human Rights.

Із здобуттям державного суверенітету Україна стала на шлях вивільнення від насильно нав'язаних їй моделей суспільного розвитку, повернення до власних культурних і ментальних джерел, базових цінностей, пошуку інтегральних національних цілей та шляхів їх досягнення. Усе вищезазначене повертає Україну до європейських цінностей, до формування яких на зорі європейської цивілізації Україна активно долучилася, адже український соціум відповідно до архетипів його антропосоціокультурних кодів визначається як класичний європейський соціум [1].

Рубіжними віхами повернення України до Європи стали підписання договору і ратифікація Європейської Конвенції із захисту прав людини та основоположних

свобод (ЄКПЛ) 17 липня 1997 р. Цими актами було започатковано якісно новий етап у діяльності вітчизняних правотворчих і правозастосовних органів. Україна на найвищому офіційному рівні визнала юридично обов'язковими рішення органів контрольного механізму вищезазначеного договору та підтвердила цим самим, що європейський підхід до гарантування та забезпечення прав людини, закріплений у Конституції України, вибраний суспільством остаточно і незворотно. Відповідно до ст. 9 Конституції України ЄКПЛ після її ратифікації стала частиною національного законодавства.

Конституціоналізація Україною основоположних суспільних цінностей та вибір нею європейського публіч-

ного порядку як найближчої перспективи, а також вкрай важка історична спадщина, яка дісталася нам від століть панування російського колоніалізму, зумовили потребу створення ефективного механізму захисту Конституції держави та цінностей, закріплених у ній. У вирішенні цього завдання Україна вибрала європейську модель охорони Конституції – конституційне судочинство. З метою забезпечення його дієвості та ефективності у текст Конституції України було закладено правову конструкцію національного конституційного судочинства, що відповідала передовим європейським та світовим стандартам. У цьому зв'язку важливим напрямом наукових досліджень загальнотеоретичного спрямування є вивчення світового досвіду конституційного судочинства з метою з'ясування тих позитивних його аспектів, які можна рецепіювати до вітчизняної практики.

Метою публікації є аналіз конституційного судочинства та конституційного контролю в зарубіжних країнах, з'ясування значимості рішень Європейської комісії за демократією через право про природу та функції конституційного судочинства та впровадження прецедентної практики ЄСПЛ Конституційним Судом України.

Конституційне судочинство, як резюмував свого часу один із відомих вчених-конституціоналістів Г.Г. Арутюнян, є «однією з ключових ланок імунної системи держави та суспільно-політичного організму загалом» [2, с. 4]. Воно з'явилося як виокремлена ланка державного механізму в ліберально-демократичних державах Західної Європи та Америки у першій третині XIX ст. До початку XXI ст. конституційне судочинство стало надбанням майже усіх сучасних демократичних суспільств світу. Фахівці зазначають домінування тенденцій універсализації в розвитку інституту конституційного судочинства у світі, але не менш властива цьому інституту механізму держави варіативність.

Вчені-правознавці, предметом наукових досліджень яких є механізм держави та інститути, що входять до нього, вбачають відмінності принципового характеру між «європейською» централізованою та «американською» децентралізованою системами конституційного судочинства. Причому якщо для європейських вчених характерним є вживання поняття «конституційне судочинство», то для американських дослідників цього феномена – поняття «конституційний контроль». Наймолодша генерація європейських вчених також здебільшого віддає перевагу американському термінологічному вибору.

Значного поширення набули на межі другого та третього тисячоліть порівняльно-правові дослідження вищезазначених базових моделей конституційного судочинства. Важливими результатами цих досліджень стали виявлення та фіксація як доведеного наукового факту процесу взаємопроникнення європейської та американської моделей конституційного судочинства в багатьох країнах світу, стирання між ними основних відмінностей. Найголовнішу причину останнього науковці вбачають у зближенні державного устрою та правових засад функціонування громадянського суспільства у різних країнах світу.

У деяких державах світу, навпаки, виявляється тенденція до регіоналізації та появи гібридних систем конституційного судочинства. Остання обставина уможливила деяким вченим на основі критерію порівняльно-правового аналізу організації та діяльності в таких державах світу судових та квазісудових інститутів теоретично обґрунтувати концепцію іберійської (південноамериканської) моделі конституційної юстиції [3, с. 212]. Проте домінуючими матрицями конституційного судочинства продовжують залишатися «європейська» та «американська» його моделі. Основою положим критерієм їх диференціації є юридичний зміст цих моделей, їхні опорні правові конструкції.

«Європейська» модель характеризується тим, що функції конституційної юстиції в її правовому полі здійс-

нюються спеціально створеним органом конституційного контролю, який не належить до системи правосуддя відповідної держави. Його яскравою ілюстрацією може бути Конституція України (як, до речі, і конституції інших європейських держав), в якій виокремлені розділи VIII «Правосуддя» та XII «Конституційний суд України» [4]. Цей орган механізму держави за його правовою природою має, по суті, квазісудовий характер, незважаючи на те, що процедури розгляду питань, обґрунтування і прийняття рішень у ньому наближені до класичних процедур судочинства у судах загальної юрисдикції. Фахівці визначають конституційний контроль у межах цієї моделі як абстрактний, тобто такий, що здійснюється безвідносно до конкретної справи.

Майже двохсотлітній історичний досвід функціонування цієї моделі конституційного судочинства дає змогу виокремити як позитивні, так і негативні її сторони. Чи не найбільшою перевагою цієї моделі є змога забезпечити конституційне судочинство найавторитетнішими представниками конституційно-правової доктрини, загальноновизнаними у суспільстві авторитетами, здатними приймати особливо виважені рішення з найскладніших конституційно-правових колізій та проблем. Але так стається далеко не завжди. Переконалим підтвердженням цього є нинішня конституційна криза в Україні, формальним приводом якої стало рішення КСУ від 27.10.2020 р.

Такі неякісні рішення органу конституційної юрисдикції можуть бути наслідком багатьох причин, в тому числі властивих «європейській» моделі конституційного судочинства як такої. По-перше, конституційний контроль європейського типу, як відомо, швидше нагадує собою експертний стиль, експертну процедуру, якісно відрізняється від класичних процесуальних процедур загального судочинства. По-друге, в одному органі конституційної юрисдикції зосереджено майже усі процедури перевірки на конституційність усіх справ, що стають предметом такої перевірки. Тому можливість прийняття необґрунтованого чи помилкового рішення зростає багатократно. По-третє, усі інститути загального судочинства де-юре позбавлені повноважень та змоги здійснювати конституційний контроль. Вони зобов'язані керуватися тлумаченнями і рішеннями офіційного органу конституційного контролю.

Проте в дійсності як відповідно до європейської правової доктрини, так і до поширеної судової та правозастосовної практики, суди загальної юрисдикції нерідко замість застосування рішення органу конституційної юрисдикції вирішують відповідну колізійну проблему у спосіб безпосереднього звернення до Конституції держави. Вони мають на це право і широко його застосовують. У п. 3 статті 8 Конституції України зазначено: «Норми Конституції України є нормою прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується» [4]. Ця обставина суттєвим чином модернізує «європейську» модель конституційного контролю, але її суті не змінює.

В «американській» моделі здійснення конституційного контролю є функцією загального судочинства. Точніше кажучи, Верховний Суд США у 1803 р. визнав за собою право оцінювати законодавчі акти на конституційність, що має наслідком втрату чинності усіма такими актами, які визнані неконституційними, з часу їх прийняття. За цієї моделі конституційного судочинства відсутній самостійний виокремлений державний механізм конституційного контролю тільки за визначеною категорією актів. Навпаки, інструментом такого контролю є загальний суд та судовий правопорядок, а їхні повноваження стосуються усіх нормативних актів органів державної влади. «Американська» модель конституційного контролю може бути як централізованою, так і децентралізованою. В останньому випадку будь-який суд загальної юрисдикції наділений

правом відмовитися застосовувати нормативний акт будь-якого рівня державної влади та вирішувати правовий спір безпосередньо на основі норм Конституції.

Отже, як переконає великий історичний досвід, застосування європейської моделі конституційної юстиції має своїм неминучим наслідком монополізацію конституційного контролю, призводить фактично до появи «негативного» законодавця, який позбавляє відповідні нормативні акти чинності за процедурою, незрівнянно коротшою в часі та простішою, позбавленою запобіжників для виправлення помилок або запобігання «відкритому» свавіллю. «Американська» модель конституційного контролю процедурно та темпорально незрівнянно більше наближена до нормотворчого процесу, містить систему запобіжників прийняття свавільних рішень та абсолютизації сфери їх дії, незрівнянно більше пристосована грати роль «імунної» системи сучасних держави і суспільства загалом.

Концепція «американської» моделі конституційного контролю полягає в тому, щоб підпорядкувати публічну адміністрацію праву та тим самим забезпечити охорону суб'єктивних прав і законних інтересів приватних осіб в їх відносинах із публічною адміністрацією. Загальні суди, на відміну від адміністративних трибуналів, якими є за своєю правовою природою європейські конституційні суди, наділені повноваженнями вирішувати по суті будь-які спори сторін. Контроль за законністю дій та актів публічної адміністрації – тільки один із напрямів діяльності загальних судів. Його принципи, засоби та межі здійснення, порядок реалізації у різних країнах відзначаються великою різноманітністю, втілюють специфіку відповідних систем права, національні традиції, конкретні суспільно-політичні умови та особливості державного режиму.

Важливим аспектом світового досвіду конституційного судочинства є Європейська комісія за демократію через право (Венеціанська комісія) про природу і функції конституційного судочинства. Венеціанська комісія на її 108-му пленарному засіданні 14–15 жовтня 2016 р. прийняла висновок щодо Закону Польщі «Про Конституційний Суд». У цьому висновку ґрунтовний та всебічний аналіз членами-експертами комісії дістали європейські та міжнародні стандарти у сфері конституційного судочинства, а також їх оновлений виклад. Венеціанська комісія зазначила, що основоположними та системоутворюючими водночас є два стандарти: а) незалежність судової влади; б) Конституційний Суд є остаточним арбітром у конституційних питаннях, що тягнуть за собою обов'язок інших гілок влади дотримуватися рішення Суду. При цьому Венеціанська комісія в обґрунтуванні свого висновку спиралася на ст. 6 ЄКПЛ та на ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, а також на власні правила, вироблені на 106-му пленарному засіданні комісії 11–12 березня 2016 р., які були схвалені Комітетом Міністрів Ради Європи. Комісія пояснила, що поняття «незалежний» означає «вільний від зовнішнього тиску і не підданий політичному впливу або маніпуляціям, зокрема, виконавчої влади. Що ж стосується призначень і просування по службі, які не мали бути засновані на політичних або особистих міркуваннях, – резюмувалось у висновку Комісії, – судової діяльності не може бути під контролем виконавчої влади або інших органів публічної влади» [5].

Верховенство Конституції, згідно з висновком Венеціанської комісії, забезпечується Конституційним Судом у тих країнах, де він існує. Комісією було наголошено, що ця роль особливо важлива в періоди сильної парламентської більшості. Але навіть за цих обставин, за переконанням Венеціанської комісії, склад Конституційного Суду має бути збалансованим. Парламент, виконавча влада і суди загальної юрисдикції мають слідувати рішенням Конституційного Суду, а надалі у своїй діяльності керуватися доводами суду [5].

У висновку Венеціанська комісія дала також тлумачення поняття верховенства закону. Воно складається, як

зазначила Комісія, із кількох основних принципів. Деякі з них у контексті питання порядку денного Комісія зарахувала до особливо важливих: а) законодавство і дії виконавчої влади мають відповідати Конституції держави; б) органи державної влади зобов'язані працювати на законних засадах та у питаннях, що стосуються судів, мають дотримуватися як матеріального, так і процесуального права; в) їх рішення мають бути належним чином вмотивовані, а дії, в тому числі і нормотворча діяльність, мають ефективно перевірятися на конституційність та законність незалежним і неупередженим Конституційним Судом [5].

Систему вищезазначених принципів містить і Конституція України [4]. Для України особливо важливе резюме Венеціанської комісії про те, що в державі, заснованій на верховенстві закону, «будь-яке рішення має бути засноване на зобов'язанні поважати рішення Конституційного Суду і повністю його виконувати». Венеціанська комісія восени 2016 р. дійшла висновку, що запропоноване польською владою рішення про заміну усіх суддів Трибуналу, навіть якщо б нові судді були обрані у парламенті конституційною більшістю, було б грубим порушенням європейських і міжнародних стандартів конституційного судочинства [5].

Венеціанська комісія застерегла, що будь-які спроби будь-яких інститутів державної влади сповільнити роботу Конституційного Суду, зробити її неефективною, «завдаючи шкоди дієвості Трибуналу, підривають усі три основні принципи Ради Європи: демократію – через відсутність основної частини стримувань і противаг; права людини – оскільки доступ осіб до Конституційного Суду може бути сповільнений до рівня, що призводить до відмови у правосудді; верховенство права – оскільки Конституційний Суд стане неефективним. Винесення неефективного рішення Конституційного Суду є неприпустимим, і це знищує вирішальний механізм, який гарантує, що потенційні спори згідно з європейськими та міжнародними нормами і стандартами можуть бути вирішені на національному рівні без необхідності звертатися за допомогою до європейських або інших допоміжних судів, які в реальності перевантажені роботою на місцях» [5].

Закликаючи сторони конфлікту до вирішення конституційної кризи у Польщі в 2016 р. на основі Конституції і рішень Трибуналу, Венеціанська комісія була принциповою у своєму висновку, що криза конституційного судочинства за її природою має правовий характер, а тому вона може бути вирішена тільки відповідно до основоположних принципів верховенства права.

Отже, Венеціанська комісія тлумачить питання щодо природи і функцій конституційного судочинства з методологічних підходів «європейської» моделі конституційного судочинства. Це є закономірним, оскільки ця Комісія сама є частиною європейського публічно-правового порядку. Її посіднує з органами європейського конституційного правопорядку доктринальна природа рішень і водночас відрізняє від актів конституційного судочинства те, що останні належать до обов'язкових джерел права, а силу висновкам Венеціанської Комісії та їх важливості для усіх суб'єктів європейського публічного правопорядку надають винятково високий авторитет цієї Комісії та довіра до неї.

Важливим напрямом світового досвіду конституційного судочинства є впровадження Конституційним Судом України прецедентної практики Європейського Суду з прав людини. Конституційний Суд України за критеріями його повноважень та компетенції, місця у механізмі державної влади [6] треба однозначно зарахувати до інститутів конституційної юрисдикції європейського типу, які функціонують за правовою матрицею «європейської моделі» конституційного судочинства. До того ж діяльність КСУ відбувається у суспільстві, в якому дедалі більшою мірою входить у повсякденну практику суспільного буття, укорінюється у функціонуванні його державних механізмів європейський публічний правопорядок. Цей

правопорядок передбачає впровадження в засади функціонування інститутів національної правової системи інноваційної прецедентної практики спільних інституцій Європейського Союзу.

Одним із таких спільних інститутів, діяльність якого виявилась особливо успішною та перевершила усі очікування, є Європейський Суд із прав людини. Цей Суд у процесі розгляду конкретних справ напрацьовує керівні принципи судової практики, що стосуються Європейської Конвенції із захисту прав людини та основоположних свобод [7]. Його рішення є обов'язковими для України як держави загалом відповідно до ст. 46 вищезазначеної Конвенції [8].

У спеціальному Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» відповідний припис Конвенції деталізовано. Зокрема, у ст. 17 цього Закону сформульовано винятково важливе положення, що Європейська Конвенція із захисту прав людини та основоположних свобод та рішення ЄСПЛ застосовуються усіма судами держави як джерело права. З метою посилання на текст Конвенції суди використовують її офіційний переклад українською мовою, з метою посилання на рішення ЄСПЛ суди використовують переклади текстів рішень Суду, надруковані у відповідних офіційних виданнях [9].

Не є винятком і Конституційний Суд України. Він у формуванні своїх правових позицій у пошуках додаткових аргументів систематично звертається як безпосередньо до Конвенції, так і до практики ЄСПЛ. Суд таким чином стає провідником міжнародних принципів і норм права в царині прав людини на національний ґрунт. За влучним висловлюванням В.Д. Зорькіна, «роль конституційних судів – це роль садівника, який вирощує конституційні принципи на конкретному національному ґрунті» [10, с. 319].

Конституційний Суд України у процесі вирішення конкретної справи використовує для формування та формулювання власних правових позицій рішення ЄСПЛ, проте не в цілому їх форматі, а вибірково, тільки окремі оцінки, висновки чи правові позиції, до того ж взяті зі справ ЄСПЛ, близьких за їхньою правовою природою до справ із забезпечення конституційного контролю. Поряд із цим правові позиції ЄСПЛ знаходять втілення у рішеннях Конституційного Суду у взамозв'язку з будь-якою виокремленою нормою чи групою норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї.

Так, Конституційний Суд України, розглядаючи справу про заощадження громадян [11], аргументував свою позицію світоглядно та методологічно бездоганним зверненням до правової позиції ЄСПЛ, викладеної у рішенні ЄСПЛ у справі «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства» від 21.02.1986 р. У цьому рішенні ЄСПЛ, зокрема, йшлося про таке: «Не заперечуючи право держави встановлювати у досить широких межах розсуду, відповідно до її внутрішньої законодавчої, соціальної, економічної політики чи з іншою метою – обмеження в користуванні об'єктами права власності з огляду на суспільний інтерес, варто мати на увазі, що ці обмеження, однак, не мають призводити до позбавлення можливостей такого користування, тобто до повної їх втрати» [12].

У рішенні Конституційного Суду України від 12.06.2007 р. (справа про утворення політичних партій в Україні) міститься посилання на прецедентну практику ЄСПЛ: «Європейський Суд із прав людини неодноразово наголошував, що обмеження прав і свобод людини і громадянина визнаються допустимими, якщо вони здійснені згідно з чинним законодавством і відповідають правилу «збереження основного змісту прав і свобод» (рішення від 20.05.1999 р. у справі «Реквені проти Угорщини», Рішення Великої палати від 13.02.2003 р. у справі «Партія добробуту та інші проти Туреччини») [13].

У рішенні Конституційного Суду України від 29.01.2008 р. (справа про звільнення народних депутатів

України з інших посад у разі суміщення) наявне посилання на правову позицію ЄСПЛ, в якій визнано допустимим застосування різних пріоритетів у захисті окремих категорій осіб (справа «Бусуйок проти Молдови» від 21 грудня 2004 р.) [14]. Цікавим у досліджуваному аспекті є рішення Конституційного Суду України від 3 лютого 2009 р. (справа про різницю у віці між усиновлювачем та дитиною) [15]. Мотивуючи своє рішення, КСУ насамперед зазначив, що відповідно до змісту Принципу 2 Декларації прав дитини 1959 р. у процесі прийняття з цією метою законів найголовнішим пріоритетом має бути якнайкраще забезпечення інтересів дитини. ЄСПЛ також надає особливого значення у вирішенні справ про усиновлення принципу пріоритету інтересів дитини, на що і послався КСУ у вищезазначеному рішенні (Рішення у справі «Піні і Бертані та Манера і Агрипальді проти Румунії» від 22 червня 2004 р.).

Рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 р. у справі про смертну кару [16] переконує, що у ньому прецедентній практиці ЄСПЛ було відведено не допоміжну роль, як це робиться зазвичай, а функцію найголовніших та найпереконливіших аргументів. КСУ тлумачив у цій справі положення ч. 1 та ч. 2 ст. 27 Конституції України в контексті усіх інших положень Конституції України крізь критерій парадигмального підходу ЄСПЛ щодо смертної кари – Суд не приписує смертної кари як виду покарання(!). Це стало вирішальним аргументом мотивувальної частини рішення і для Конституційного Суду України.

Серед чималої кількості інших рішень Конституційного Суду України, в яких він застосовував як один із вагомих аргументів правові позиції ЄСПЛ, вважаємо за необхідне окремо розглянути рішення КСУ від 10 квітня 2003 р. (справа про поширення відомостей) [17]. Це зумовлено тим, що однією з найвагоміших для розуміння природи демократичного суспільства є ст. 10 Європейської Конвенції із захисту прав та основоположних свобод, яка гарантує свободу вираження поглядів та свободу інформації. Проте здійснення цих свобод, як зазначається у цій же статті, будучи пов'язаним із обов'язками та відповідальністю, може підлягати обмеженням і санкціям, що встановлені законом і є необхідними у демократичному суспільстві. ЄСПЛ у своїх рішеннях із цієї проблематики в справах «Нікула проти Фінляндії», «Яновський проти Польщі» тощо виробив методологію тлумачення і застосування цієї статті ЄСПЛ, обґрунтував межі її застосування. Системою аргументації ЄСПЛ із цих питань правомірно скористався Конституційний Суд України.

Таким чином, аналіз рішень КСУ переконує, що він впроваджує прецедентну практику ЄСПЛ у своїй діяльності. Це робить КСУ, передусім, для посилення обґрунтованості власних висновків та оцінок, а також є засобом заповнення прогалин у правовому регулюванні вітчизняним законодавцем.

Висновки. Вивчення європейського зокрема та світового досвіду загалом у сфері вироблення та забезпечення функціонування державних механізмів захисту конституції переконує, що потреба в такому захисті властива усім конституціям держав світу. При цьому у функціях захисту конституції та її норм очевидно проявляється діалектична єдність прав та обов'язків держави та особи. З одного боку, захист Основного Закону життєво важливий для громадян як найголовніша умова, потреба гарантувати дотримання рівня зафіксованих у Конституції прав і свобод із боку інститутів держави. З іншого боку, захист Конституції належить до атрибутивних властивостей будь-якої демократичної держави для збереження політико-правової стабільності прогресу.

Особливо ця потреба актуальна в суспільствах, які належать до так званої «молодого демократії», де ще не набули певні правові, культурні та ментальні узвичаєння і не сформувалася у відповідних соціумів висока

правова культура. До суспільств цього типу належить і Україна. Реалізована в Україні модель конституційного судочинства, будучи за формою європейською, за своїм змістом та умовами здійснення суттєво відрізняється від моделей конституційних судів у державах Центральної Європи за усіма основними параметрами, починаючи з деполітизації (департизації) процесу отримання повноважень судьями конституційного суду, від введення до складу конституційного суду не просто професійних юристів (суддів загальних судів, адвокатів чи інших), а тих, які є авторитетними носіями і тим більше творцями конституційно-правової доктрини, і закінчуючи пануванням у цих країнах демократичних правових традицій та правової культури загалом.

Безцінним потенційним компенсатором вищезазначених прогалин у здійсненні конституційного судочинства є творче використання Конституційним Судом України європейського досвіду зокрема та світового досвіду загалом. Цей досвід не може бути механічно перенесений на вітчизняний ґрунт. Передусім він є зразком для КСУ, несе в собі ціннісні матриці правових позицій інститутів конституційного судочинства демократичних держав світу. Найголовніше значення цього досвіду полягає в тому, що він є світоглядним та методологічним джерелом для вироблення європейських за своїм змістовим наповненням правових позицій та висновків. Конституційний Суд України вибрав цей шлях і уже пройшов чимало важливих етапів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Український соціум / Власюк О.С., Крисаченко В.С., Степико М.Т. та ін.; за ред. В.С. Крисаченка. Київ : Знання України, 2005. С. 92–187.
2. Арутюнян Г.Г. Конституционный суд в системе государственной власти. Сравнительный анализ : автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Москва, 1999.
3. Клишас А.А. Конституционный контроль и конституционное правосудие зарубежных стран. Сравнительно-правовое исследование / Под ред. проф. В.В. Еремяна. Москва: *Международные отношения*, 2007.
4. Конституція України (станом на 30 вересня 2016 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Європейська комісія за демократію через право (Венеціанська комісія). Польща. Спільний висновок щодо Закону «Про Конституційний Суд». URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_AD_2016_026_2016_10_14.pdf.
6. Закон України «Про Конституційний Суд України від 13 липня 2017 року зі змінами та доповненнями». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (Дата звернення: 22.12.2020 р.)
7. Де Сильвіа М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. Санкт-Петербург : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. 1072 с.
8. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р. Ратифіковано Україною Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. (Дата звернення: 22.12.2020 р.)
9. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. Редакція від 02 грудня 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
10. Зорькин В.Д. Современный мир, право и Конституция. Москва: Норма, 2010. С. 319.
11. Рішення Конституційного Суду України за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України конституційності положень статей 7, 8 Закону України «Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України», за конституційним зверненням Воробйова В.Ю., Лосева С.В. та інших громадян щодо офіційного тлумачення положень статей 22, 41, 64 Конституції України (справа про заощадження громадян) від 10.10.2001 р., № 13-рп/2001. *Офіційний вісник України*. 2003. № 42. Ст. 1895.
12. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства» від 21.02.1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_180#Text (Дата звернення: 22.12.2020 р.)
13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 70 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 10, пункту 3 частини другої, частин п'ятої, шостої статті 11, статті 15, частини першої статті 17, статті 24, пункту 3 розділу VI «Заключні положення» Закону України «Про політичні партії в Україні» (справа про утворення політичних партій в Україні) від 12.06.2007 р. № 2-рп/2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-07#Text> (Дата звернення: 22.12.2020 р.)
14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 52 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про особливості звільнення з посад осіб, які суміщають депутатський мандат з іншими видами діяльності» та конституційним поданням 89 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень пункту 2 частини другої статті 90 Конституції України, статті 5 Закону України «Про особливості звільнення з посад осіб, які суміщають депутатський мандат з іншими видами діяльності» (справа про звільнення народних депутатів України з інших посад у разі суміщення) від 29.01.2008 р. № 2-рп/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-08#Text> (Дата звернення: 22.12.2020 р.)
15. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення частини другої статті 211 Сімейного кодексу України (справа про різницю у віці між усиновлювачем та дитиною) від 03.02.2009 р. № 3-рп/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-09#Text> (Дата звернення: 22.12.2020 р.)
16. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) від 29.12.1999 р. №11-рп/1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99#Text> (Дата звернення: 22.12.2020 р.)
17. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Сердюка Валерія Анатолійовича про офіційне тлумачення положення частини першої статті 7 Цивільного кодексу Української РСР (справа про поширення відомостей) від 10.04.2003 р. № 8-рп/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-03#Text>. (Дата звернення: 22.12.2020 р.)